

3. Глумачення **стійких сполук** як одного члена речення: *день до вечора = абияк, недбало.*
4. Розмежування **структурної і семантичної неповноти**: *Я люблю тебе* (структурно повне), *ще більше пишайось тобою* (структурно неповне), хоч за семантикою речення ідентичні.
5. Розмежування простих **односкладних узагальнено-особових** речень і **складних** речень узагальнювального змісту й помилкове зарахування останніх до односкладних: *Що посієш, те й пожнеш* (Н. тв.).
6. Використання терміна **супірядність** (префікс су- означає спільне підпорядкування) на позначення однорідної й неоднорідної підрядності.
7. Неідентичність термінів **складне багатоконпонентне речення і складна синтаксична конструкція** (будь-яке просте поширене, ускладнене речення можна вважати складною синтаксичною конструкцією).
8. Потрактування **зворотів як поширених членів речення**, засобів вираження і поширення звороту. Порівняймо: *Серце дівоче, від людського ока заховане, повне краси і снаги* (М.Вороний) (речення двоскладне з іменним складеним присудком, вираженим прикметником, поширене, ускладнене відокремленим означенням) – *Заховане від людського ока дівоче серце повне краси і снаги* (речення двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними додатками).

На деяких моментах зупинимось докладніше.

Передовсім зазначимо, що для сучасного синтаксису характерний **семантичний підхід** до вивчення синтаксичних одиниць, який простежується і в шкільній практиці. Поглиблений інтерес до смислової сфери мови визначається насамперед прагненням розширити уявлення про закономірності її організації, специфічні властивості, що дозволяють їй бути знаряддям пізнання і комунікації. Саме семантичний критерій є визначальним для розпізнавання другорядних членів речення, типів односкладних речень, окремих різновидів неповних речень тощо.

Завдання вчителя – навчити учнів відрізнити аналізоване мовне явище від подібних до нього за значенням або за формою. Таким є **розмежування додатків і неузгоджених означень, додатків і обставин**: *будинок (який?) школи; будівництво (чого?) школи*. Хоч в обох випадках маємо іменникові словосполучення однієї моделі, зв'язок керування, але смислові відношення між головним і залежним словом різні; *битись (як?) пташкою у вікно (про думку) і битись (чим?) палицею*. Подібно дієприслівниковий чи дієприкметниковий звороти близькі змістом до підрядних речень, однак учень повинен усвідомити їхню найсуттєвішу відмінність – у зворотах нема граматичної основи.

Розмежування головних і другорядних членів речення ускладнюється тим, що кожен із них виражається різними морфологічними засобами, тобто морфологізованими (слова тих частин мови, для яких зазначена синтаксична функція є первинною, основною: наприклад, для підмета це *іменник* або *займенник* у називному відмінку, для присудка – дієслово в особовій формі, для обставини – прислівник і под.) і неморфологізованими (слова тих частин мови, для яких зазначена синтаксична функція є вторинною, наприклад: підмет, виражений інфінітивом, службовим словом, стійким словосполученням, реченням, навіть складним; додаток, означення – інфінітивом (*любити малювати* і *любити малювання*; наказав *зупинитися*, бажання *навчатися*), стійкою сполукою (шматочок (який?) *з воловий носочок*), прислівником (кава (яка?) *польвівськи*); присудок – іменною частиною мови, обставина – прислівником чи відмінковою формою іменника тощо).

Важко учням аналізувати речення, у яких **члени речення виражені словосполученнями** – тут інколи вдаються до варіантів залежно від того, семантичним чи формальним показником буде надано перевагу. Помилки часто зумовлені тим, що учні ставлять до членів речення не смислові, а морфологічні питання, напр.: *виріб із чого?* (замість *який?*) *із металу*; *книга кого?* (замість *чия?*) *сестри*; *читає що роблячи?* (замість *як?*) *лежачи*.

Нааявність **подвійного присудка** (т. зв. граматичної «трійки») також становить для учнів нову інформацію. Це конструкція, обидва повнозначні компоненти якої перебувають з підметом у подвійному предикативному зв'язку. Перший компонент подвійного присудка – особова форма повнозначного дієслова на означення руху (ходити, іти, прийти, бігти, брести та ін.), стану чи діяльності (стояти, лежати, сидіти, працювати та ін.), другий – найчастіше прикметник чи його еквівалент. Звичайно присудкові прикметники в подвійному присудку мають форму називного та орудного відмінків, наприклад: *Я йшов останнім і думав про діда Платона* (О. Довженко) – присудок *йшов останнім*; *Плавці лежать важкі і нерухомі* (Л. Костенко) – присудок *лежать важкі і нерухомі*. Однак подвійними (складними) присудками є лише такі, що стосуються підметів – назв осіб. Якщо ж функцію підмета виконують назви неістот, то присудки є складеними іменними, наприклад: *Ліс стояв розхристаний, ступстошений і дикий* (С. Васильченко).

Складним для учнів є питання про **засоби зв'язку** між частинами складного речення, особливо про сутність сполучних слів – відносних займенників і займенникових прислівників, які, виконуючи функції сполучників, водночас є і членами речення, повнозначними словами з усіма властивими їм морфологічними ознаками. Підготовку до цього слід починати ще під час опрацювання простого речення, у якому

такі слова виступають відповідно підметом, обставиною, додатком. Порівняймо: *Ти не можеш мене покарати блискавками з-під милих брів, бо тебе я навіки втратив ще до того (обставина), як (сполучник) вперше стрів (В. Симоненко). До того як (сполучник) виїхати за кордон, співак попрацював у двох оперних театрах України (із журналу).*

Помітним на сьогодні є підвищений інтерес мовознавців до проблем **синкретизму** в системі членів речення, що визначається як синтез в одному членові речення диференційних ознак різних членів речення, різних їхніх функцій. Синкретична семантика багатша, ніж семантика типових семантико-синтаксичних відношень. Лише типовими відношеннями (предикативними, атрибутивними, об'єктними, обставинними, апозитивними тощо) не можна передати багатства відтінків у значенні.

На думку професорки кафедри українського мовознавства Черкаського національного університету, доктора філологічних наук Л. В. Шитик, синкретизм членів речення може бути зумовлений такими факторами:

- 1) **синкретичним значенням опорного компонента.** Наприклад, у реченні *Дядько був людиною непересічною, натура із тих, хто у твореній ... знаходив сенс свого існування на землі (П. Загребельний)* у словосполученні *існування на землі* іменникова властивість головного компонента визначає його потребу в атрибутивному поширювачі, а дієслівна властивість – потребу в обставинному компоненті. Тому прийменниково-відмінкову конструкцію *на землі* кваліфікуємо як синкретичний другорядний член речення з атрибутивно-обставинним значенням;
- 2) **невідповідністю змісту і форми сполучуваних елементів.** Так, для прийменниково-відмінкових конструкцій функція обставини є вторинною, тому більшість зворотів, крім набутого обставинного, зберігають і об'єктне значення. Наприклад, у реченні *Їй [Ориси] і в голову не приходило, що найбільше Тимко мучиться саме через неї, через їхню баламутну, засуджену всім селом, любов (Г. Тютюнник)* сполуки *через неї, через любов* поєднують обставинне значення причини й об'єктне, тому їх кваліфікуємо як другорядні члени речення з обставинно-об'єктним значенням;
- 3) **подвійними синтаксичними зв'язками.** Наприклад, у реченні *Вся земля попід деревами всуціль встелена якскравим килимом опалого листя (П. Загребельний)* прийменниково-відмінковий зворот *попід деревами* залежить від іменника *земля* (яка? попід деревами) і від дієприкметника *встелена* (де? попід деревами), що й породжує синкретизм атрибутивного й обставинного значень;
- 4) **контекстом:** у сполуках *допомога матері (кому? чия?), навчання дітей (чис? кого?)* синтаксичну роль залежного компонента визначає контекст;
- 5) **лексико-граматичними особливостями поєднуваних слів** (семантичні класи іменників і дієслів, валентні властивості дієслів

тощо). У реченні *Гніздо лелека мостить на стовпі* (Л. Костенко) прийменниково-відмінковий зворот *на стовпі* має синкретичне об'єктно-обставинне значення місця дії. Наявність об'єктного відтінку пояснюється семантикою залежного компонента – іменника на позначення конкретного предмета, а обставинного – валентними властивостями опорного дієслова, що передбачає наявність просторового поширювача. Лексико-граматичними особливостями поєднаних компонентів (зокрема семантикою дієслова) пояснюється наявність об'єктного чи обставинного значення у конструкціях із так званим *дулексивом* (членом речення, який характеризується одночасною подвійною залежністю від імені та дієслова і називає ознаку предмета, що проявляється одночасно з дією, та самою дією) Так, у реченні *...вважав Іваницю мало не своїм попихачем* (П. Загребельний) між компонентами з двобічною залежністю мають місце атрибутивно-об'єктні семантико-синтаксичні відношення (ССВ) (*вважав ким?, яким? мало не попихачем*), оскільки дієслово *вважати* потребує об'єктного поширювача. При дієсловах називати, прозивати, обзивати, охрестити тощо, якщо дія спрямована не на самого себе, а на іншу особу чи предмет, залежна словоформа має обставинне значення, наприклад: *Коли ти їм даєш князя смиренного, вони називають його нікчемним, коли пропонуєш чоловіка з характером гордим, зовуть його пихатим...* (П. Загребельний) (називають як?, його яким? нікчемним; зовуть як?, його яким? гордим);

б) синкретизмом прийменника. Наприклад, у реченні *Вони [люди] пішли поміж деревами, і листя шелестіло під їхньою ногою* (Г. Тютюнник) прийменниково-відмінковий зворот *під ногою* має лише контекстуальне значення причини, оскільки конструкція "під + ор. відм." не є спеціалізованим засобом вираження причинових семантико-синтаксичних відношень.

Усі названі вище чинники найчастіше діють комплексно, зумовлюючи синкретизм семантико-синтаксичних відношень.

Значні труднощі для учнів становить опрацювання **багатокомпонентних речень** з різними типами зв'язку. Тут важливо не обмежуватись констатацією кількості частин і загальною характеристикою зв'язків між ними, а вникати в сутність логіко-граматичних відношень між кожною парою сусідніх елементів і між цілими групами. У цьому зв'язку маємо розмежовувати поняття *компонент* (умовно прирівнюється до простого речення) і *частина* (компонент чи група компонентів, які вичленовуються у зв'язку з поділом на зовнішній і внутрішній рівні членування). Тому, аналізуючи складне багатокомпонентне речення, важливо спочатку називати той синтаксичний зв'язок і семантико-синтаксичне відношення, яке виділяється на зовнішньому рівні членування, а згодом – усі інші типи зв'язків і відношень. Наприклад, у реченні *Таке має родинне щастя: не вмію жити в заборолі, та і в чорнобилевій долі я маю те, чого не вкрати* (М. Тимчак) на зовнішньому рівні членування маємо протиставні

семантико-синтаксичні відношення, на внутрішніх – пояснювальні й означальні.

Одним із прийомів аналізу синтаксичних одиниць є **побудова схем** їхньої структури. У чинних шкільних і вишівських підручниках переважно застосовуються лінійні схеми. Позитивною рисою лінійних схем є те, що вони вказують на порядок розташування елементів, зберігають пунктуацію всередині та в кінці речення, сполучні засоби, графічно розмежовують сурядність (безсполучниковість) і підрядність. Іноді використовуються і рівневі схеми, перевагою яких є те, що вони здатні наочно показати глибину синтаксичних зв'язків, можливість виокремлення структурно-сміслових блоків. Особливо доречні рівневі схеми для відтворення складнопідрядних речень з кількома підрядними, речень із сурядністю та підрядністю.

Отже, опрацювання будь-якої синтаксичної теми – складний і багатоетапний процес. Починається він із спостережень над мовними фактами, які стають вихідним пунктом для узагальнень, для усвідомлення синтаксичних закономірностей, правил і визначень. У більшості випадків синтаксичні явища, які підлягають аналізу, не є для учнів чимось чужим і незрозумілим: у процесі читання художніх творів, текстів підручників, періодичних видань діти практично ознайомлені з синтаксичними конструкціями, вживають їх у власному мовленні. Тому треба подбати, щоб ця мовна практика ставала усвідомленою.

Схема аналізу словосполучення:

1. Виписати з речення всі прості словосполучення, згрупувати за аналогією.
2. У різнотипних указати головне і залежне слово.
3. Назвати частиномовну належність головного і залежного слів (дієслівно-іменникове, іменниково-займенникове, іменниково-числівникове тощо).
4. Назвати засіб зв'язку між словами (форма слова, прийменник, зміст).
5. Назвати (за можливості) форму підрядного зв'язку (узгодження, керування, прилягання), їхні різновиди, а також смисловий зв'язок.

Наприклад: *Дивлюся на море широке, глибоке, поплив би на той бік – човна не дають* (Т. Шевченко).

Море широке: головне слово – море, залежне слово – широке, іменниково-прикметникове; засіб зв'язку – форма слова; узгодження повне; смисловий зв'язок – атрибутивний (залежне слово – означення).

Схема аналізу простого речення:

1. Знайти граматичну основу, отже, встановити, що речення просте.
2. Назвати тип речення за метою висловлювання (розповідне, питальне чи спонукальне).

3. Назвати тип речення за емоційним забарвленням (окличне/неокличне).

4. Схарактеризувати будову речення:

- а) за типом граматичної основи – двоскладне чи односкладне (якщо односкладне, то яке саме);
 - б) за наявністю другорядних членів речення – поширене чи непоширене;
 - в) за наявністю структурно необхідних членів речення – повне чи неповне.
5. Розібрати речення за членами і вказати, чим виражений кожен із них (головні члени речення; другорядні, група підмета і група присудка) (зразок аналізу див. далі).

Схема аналізу складного багатокomпонентного речення:

1. Знайти граматичні основи і довести, що речення складне.
2. Визначити тип речення за метою висловлювання (розповідне / питальне / спонукальне) та за емоційно-експресивним забарвленням (окличне / неокличне).
3. Визначити тип речення за стосунком до дійсності (стверджувальне / заперечне / стверджувально-заперечне).
4. Визначити тип речення за наявністю / відсутністю сполучних засобів (сполучникове / власне сполучникове / сполучнослівне / сполучниково-сполучнослівне; безсполучникове; сполучниково-безсполучникове).
5. Проаналізувати смислові зв'язки між частинами (зовнішній рівень членування) і компонентами (внутрішні рівні членування) складного речення, за наявності підрядного зв'язку вказати вид підрядного речення. Можливі семантико-синтаксичні відношення: у *сурядному* – еднальні, зіставні, протиставні, розділові, градаційні, приєднувальні) та тип структури (відкрита / замкнута); у *підрядному* – суупрядність (однорідна / неоднорідна) чи послідовна підрядність, контамінована (змішана) підрядність із подальшою характеристикою; позиція підрядної частини щодо головної (чого стосується підрядна частина: одного члена речення, словосполучення чи всього змісту головної і визначення на основі цього типу структурної взаємодії – прислівної / не прислівної; на яке питання відповідає підрядна частина; у *безсполучниковому* – одnobічні відношення / двобічні; відкрита / замкнута структура).
6. Схарактеризувати засоби зв'язку між частинами складного речення.
7. Кожну частину розглянути за схемою аналізу простого речення, не вказуючи лише типу за метою висловлювання чи інтонацією, оскільки частина складного речення не має ні смислової,

ні інтонаційної завершеності – ці ознаки характеризують усе складне речення як смислову та інтонаційну цілість.

10. Аналіз пунктограм.

ЗРАЗКИ РОЗБОРУ ПРОСТИХ І СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ

1. Дім (підмет) виявився (частина присудка) схожим (частина присудка) на рукавичку (частина присудка) з (частина означення) відомої (означення) казки (частина означення), вмішував (присудок) десятки (частина додатка) найнесподіваніших (означення) закладів (частина додатка), починаючи від судів та будівельних комітетів і закінчуючи редакцією «Одеського вісника», Міським архівом та Музеєм старожитностей (обставина)

(Григорій Гусейнов, «Між часом і морем»).

Розповідне, стверджувальне, неокличне, просте, двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними присудками, відокремленими однорідними додатками; розділові знаки виставлені згідно з правописом на позначення однорідних і відокремлених членів речення.

2. Людина (підмет) сміється (присудок) з Бога (додаток) і диявола (додаток), прагнучи зробитися чимсь новим (обставина), прагнучи перевершити Бога (обставина), проте дедалі більше стаючи поріддям чогось бісівського, сатанинського (обставина) **(Ярослав Мельник, «Чому я не втомлююся жити»).**

Розповідне, стверджувальне, неокличне, просте, двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковими зворотами; розділові знаки виставлені згідно з правописом на позначення однорідних і відокремлених членів речення.

3. Він (підмет) був (частина присудка) бруднувато-сірим (частина присудка), попелястим (частина присудка), і тільки (частина обставини) тепер (частина обставини), викупавшись у річці (обставина), знову (обставина) став (частина присудка) сліпучо-білим (означення) красенем (частина присудка), схожим на древніх предків (означення), що (підмет) царювали (присудок) по (частина обставини) циркових (означення) аренах (частина обставини) **(Володимир Дрозд, «Білий кінь Шептало»).**

[], і [...ім.], (що...).

Розповідне, стверджувальне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучникове, сполучниково-сполучнослівне, зі сурядністю і підрядністю; засоби зв'язку: сурядний єднальний сполучник і, сполучне слово *що* при підрядному означальному (присубстантивно-означальному); розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення однорідних і відокремлених членів речення.

1 комп.: двоскладне, повне, непоширене, ускладнене однорідними присудками;

2 комп.: двоскладне, неповне, контекстуальне, ускладнене відокремленою обставиною, вираженою дієприслівниковим зворотом, і відокремленим означенням, вираженим прикметниковим зворотом;

3 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

4. ...*Хто (підмет) не чув (присудок), як стривожено (обставина) вони (лебедині зграї, підмет) ячать (присудок), шукаючи тебе в чорних туманах (відокремлена обставина), хто (підмет) не бачив (присудок), як їхні (означення) безстрашні (означення) ватажки (підмет) розбиваються (присудок) вночі (присудок) об (частина додатка) незнані (означення) скелі (частина додатка), аби інші (підмет) жили (присудок) й могли долетіти (присудок) до (частина обставини) рідної (означення) землі (частина обставини), той (підмет) ніколи (обставина) до кінця (обставина) не збагне (присудок), що в людях (обставина) житимуть (присудок) ті самі (означення) закони (підмет) землі (означення) обітваної... означення* (В. Земляк, «Лебедина зграя»).

(Хто д.), (як...), (хто д.), (як.), (аби...), [займ. ... д.], (що...).

Розповідне, стверджувально-заперечне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучникове, сполучнослівно-сполучникове, складнопідрядне, з неоднорідною та однорідною супідрядністю, послідовною підрядністю; засоби зв'язку: сполучне слово *хто* при підрядному означальному (займенниково-означальному), сполучник *як* при підрядному з'ясувальному, сполучник *аби* при підрядному мети, сполучник *що* при підрядному з'ясувальному; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення відокремлених членів речення.

1 комп. – двоскладне, повне, непоширене, неускладнене.

2 комп. – двоскладне, повне, поширене, ускладнене відокремленою обставиною.

3 комп. – двоскладне, повне, непоширене, неускладнене.

4 комп. – двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

5 комп. – двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними присудками.

6 комп. – двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

7 комп. – аналогічне.

5. *Кали берег (підмет) упав (присудок), оголивши бронзову спину нерухомої води (відокремлена обставина), білий (означення) кінь (підмет) Шептало (означення) не стримавсь (присудок) і побіг (присудок), перечіпляючись об кореневища верболозів (відокремлена обставина), грузнучи в піску та задихаючись від не знаної досі, нестерпної, та все ж солодкої спраги (відокремлена обставина), яку (додаток) можна вгамувати (присудок) живою (означення), а не іржавою (означення) водою (додаток), яка (підмет) текла (присудок) під (частина обставини) його (означення) ногами (обставина)* (Володимир Дрозд, «Білий кінь Шептало»).

(Коли...), [... ім.], (яку...ім.), (яка...).

Розповідне, заперечно-стверджувальне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучникове, сполучниково-сполучнослівне, складнопідрядне з неоднорідною супідрядністю та послідовною підрядністю. Засоби зв'язку: сполучник *коли* при підрядному часу, сполучне слово *яку* при підрядному означальному (присубстантивно-означальному), сполучне слово *яка* при підрядному означальному (присубстантивно-означальному); розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення однорідних і відокремлених членів речення.

1 комп. – двоскладне, повне, поширене, ускладнене відокремленою обставиною.

2 комп. – двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними присудками та відокремленими обставинами, вираженими дієприслівниковими зворотами.

3 комп. – односкладне, безособове, повне, поширене, ускладнене однорідними означеннями.

4 комп. – двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

6. Люди (підмет) можуть (частина присудка) цілий вік (обставина) прожити (частина присудка) побіч одне одного (обставина), цілий вік (обставина) вони (підмет) дивитимуться (присудок) одне на одне (обставина) і ділитимуть (присудок) хліб (додаток), але й гадки не матимуть (присудок), яка (означення) дивовижна (означення) й несподівана (означення) музика (підмет) звучить (присудок) часом (обставина) у (частина обставини) їхніх (означення) серцях (частина обставини) (Валерій Шевчук, «Дім на горі»).

[], [], але [д.], (яка.).

Розповідне, стверджувально-заперечне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучниково-безсполучникове; види сполучникового зв'язку – сурядний і підрядний; одноступенева підрядність; засоби зв'язку: інтонація, сурядний протиставний сполучник *але*, сполучне слово *яка* при підрядному означальному (присубстантивно-означальному); розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення.

1 комп. – двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

2 комп. – двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними присудками.

3 комп. – двоскладне, неповне, контекстуальне, непоширене, неускладнене.

4 комп. – двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними означеннями.

7. Але Павло з Доцькою (підмет) були якісь (присудок) такі (означення) потайні (присудок), що мамі (додаток) залишалася (присудок) лише глибока

(означення) лютъ (підмет) та безсловесний (означення) подив (підмет), коли рано-вранці (обставина) син із невісткою (підмет) бралися до роботи (присудок) так гостро (обставина), ніби хотіли (присудок) швидше (обставина) докотити (присудок) день (додаток) до вечора (обставина) (Марія Матіос, «Майже ніколи не навпаки»).

Але [], (що...), (коли...), (ніби...).

Розповідне, стверджувальне, неокличне, складне, багатоконпонентне, сполучникове, власне сполучникове, складнопідрядне, із послідовною підрядністю; засоби зв'язку: сполучник *що* при підрядному міри і ступеня, сполучник *коли* при підрядному часу, сполучник *ніби* при підрядному міри і ступеня. Розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення.

1 комп.: двоскладне, повне, непоширене, неускладнене.

2 комп.: двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними підметами.

3 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

4 комп.: двоскладне, неповне, поширене, неускладнене.

8. Над полем (обставина) пурхає (присудок) старесенький (означення) вітряк (підмет), метеличок (означення), пошарпаний вітрами (означення), – до морозу (обставина) осіннього (означення), до мряк (обставина), доки смолки (підмет) дихають (присудок) і трави (підмет) (Ліна Костенко, «Жує полин солом'яний бичок...»).

[], (допоки. .).

Розповідне, стверджувальне, складне, двокомпонентне, сполучникове, власне сполучникове, складнопідрядне; засіб зв'язку – сполучник *доки* при підрядному часу; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення однорідних і відокремлених членів речення.

1 комп.: двоскладне, повне, поширене, ускладнене відокремленим означенням (поширена прикладка), однорідними обставинами;

2 комп.: двоскладне, повне, непоширене, ускладнене однорідними підметами.

9. Ця (означення) зима (підмет) справді (обставина) видається просто безкінечною (присудок), оскільки встигла вмістити (присудок) в себе (додаток, обставина) майже все (додаток), чого (додаток) можна очікувати (присудок) від життя (додаток) – несподівані (означення) надії (додаток) й важкі (означення) розчарування (додаток), прозору (означення) й справедливу (означення) ненависть (додаток) і підсвідому (означення) потребу (додаток) порозуміння (означення, додаток) (Сергій Жадан, «Найдовша зима»).

1 в.: [], (оскільки...), (чого...). 2 в.: [], (оскільки.. займ., (чого...) –).

Розповідне, стверджувальне, неокличне, складне, багатоконпонентне, сполучникове, сполучниково-сполучнослівне,

складнопідрядне, із послідовною підрядністю. Засоби зв'язку: сполучник *оскільки* при підрядному причини, сполучне слово *чого* при підрядному з'ясувальному. Розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення однорідних членів речення.

1 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

2 комп.: аналогічне.

3 комп.: односкладне, безособове, повне, поширене, ускладнене однорідними додатками.

10. Батьком (присудок) Єлисея Колбасіна (означення) був (присудок) дворянин (підмет) Полтавської губернії (означення), людина освічена (означення), яка (підмет) підтримувала зв'язки (присудок) з інтелектуальною (означення) елітою (додаток) Одеси (означення) й столиць (означення), наприклад, він (підмет) знався (присудок) з істориком (означення) Ніколаєм Карамзіним (додаток) (Григорій Гусейнов, «Між часом і морем»).

[...ім. ...], (яка...), [].

Розповідне, стверджувальне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучниково-безсполучникове, вид сполучникового зв'язку – підрядний; засоби зв'язку: сполучне слово *яка* при підрядному означальному присубстантивно-означальному, інтонація; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення відокремлених членів речення, вставного компонента.

1 комп.: двоскладне, повне, поширене, ускладнене відокремленим означенням.

2 комп.: двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними означеннями.

3 комп.: двоскладне, повне, поширене, ускладнене вставним словом.

11. Блаженний (присудок) муж (підмет), що (підмет) серед гвалту (обставина) й гуку (обставина) Стоїть (присудок), як дуб (підмет) посеред бур (обставина) і грому (обставина), На згоду (обставина) з підлістю (додаток) не простягає (присудок) руку (додаток), Волисть зламатися (головний член односкладного речення, подібний до присудка), ніж поклониться (головний член односкладного речення, подібний до присудка) злomu (додаток) (Іван Франко, «Блаженний муж, що йде на суд неправих...»).

[...ім.], (що.), (як..), (), (), (ніж..).

Розповідне, стверджувально-заперечне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучникове, із послідовною підрядністю та однорідною супідрядністю; засоби зв'язку: сполучне слово *що* при підрядному означальному присубстантивно-означальному, сполучник *як* при підрядному порівняльному, сполучник *ніж* при підрядному з'ясувальному, інтонація; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення.

- 1 комп.: двоскладне, повне, непоширене, неускладнене;
 2 комп.: двоскладне, повне, поширене, ускладнене однорідними обставинами;
 3 комп.: двоскладне, неповне, контекстуальне, поширене, ускладнене однорідними обставинами;
 4 комп.: двоскладне, неповне, контекстуальне, поширене, неускладнене;
 5 комп.: двоскладне, неповне, контекстуальне, непоширене, неускладнене;
 6 комп.: односкладне, інфінітивне, повне, поширене, неускладнене.

12. Ми (підмет) не скасували (присудок) жодної вистави (додаток) в жодному місті (обставина) ще й тому (обставина), що тим (додаток), хто (підмет) стріляв (присудок) по (частина додатка) наших (означення) друзях (додаток) у центрі Києва (обставина), йшлося (головний член односкладного речення, подібний до присудка) саме про скасування (додаток) – вистав (додаток), життів (додаток), людської (означення) гідності (додаток), відваги (додаток), творчості (додаток), опору (додаток) (Юрій Андрухович, «Сім днів у лютому: МІ»).

[], (що з., (хто...),).

Розповідне, заперечно-стверджувальне, неокличне, складне, багатоконпонентне, сполучникове, сполучниково-сполучнослівне, складнопідрядне з послідовною підрядністю; засоби зв'язку: сполучник *що* при підрядному причини, сполучне слово *хто* при підрядному означальному займенниково-означальному; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення відокремлених і однорідних членів речення.

- 1 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене;
 2 комп.: односкладне, безособове, повне, поширене, ускладнене однорідними додатками;
 3 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

13. Та я (підмет) не підніму (присудок) свої (означення) остеклі (означення) очі (додаток), Не задрижить (присудок) тоді (обставина) моя (означення) палка (означення) рука (підмет): Я (підмет) з радості (обставина) умру (присудок), що вийшла (присудок) з (частина обставини) сеї (означення) ночі (обставина), Де (обставина) я (підмет) була чужа (присудок) усім (додаток), крім будяка (додаток) (Марія Матіос, «Застрягну я колись між будяком-парканом...»).

Та [], []: [], (що...ім.), (де...).

Розповідне, заперечно-стверджувальне, неокличне, складне, багатоконпонентне, безсполучниково-сполучникове; вид сполучникового зв'язку – підрядний; послідовна підрядність; засоби зв'язку: інтонація, сполучник *що* при підрядному причини, сполучне слово *де* при підрядному означальному присубстантивно-означальному; розділові знаки

виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення і відокремленого члена речення.

1 комп.: двоскладне, повне, поширене неускладнене.

2 комп.: аналогічне.

3 комп.: аналогічне.

4 комп.: двоскладне, неповне, контекстуальне, поширене, неускладнене.

5 комп.: двоскладне, повне, поширене, ускладнене відокремленим додатком.

14. Все (підмет), що (підмет) йде (присудок) поза рами (обставина) нації (означення), це або фарисейство (присудок) людей (означення), що (підмет) інтернаціональними (означення) ідеалами (додаток) раді би прикрити (присудок) своє (означення) змагання (додаток) до панування (додаток) однієї (означення) нації (означення) над другою (означення), або хворобливий (означення) сентименталізм (присудок) фантастів (означення), що (підмет) раді би (частина присудка) широкими (означення) «вселюдськими» (означення) фразами (додаток) покрити (присудок) своє (означення) духовне (означення) відчуження (додаток) від (частина додатка) рідної (означення) нації (додаток) (Іван Франко, «Поza межами можливого»).

[... з., (що...), ...ім., (що...), ... ім.], (що...).

Розповідне, стверджувальне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучникове, сполучнослівне, складнопідрядне з неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю; засоби зв'язку: сполучне слово *що* при підрядному означальному займенниково-означальному, сполучне слово *що* при підрядному означальному присубстантивно-означальному; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення однорідних членів речення.

1 комп.: двоскладне повне, поширене, ускладнене однорідними присудками;

2 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене;

3 комп.: аналогічне;

4 комп.: аналогічне.

15. Не відпушу (головний член односкладного речення, подібний до присудка) тебе (додаток) в самотину (обставина), яка (підмет) без мене (додаток) – пекло (присудок) потойбічне (означення), візьми (головний член односкладного речення, подібний до присудка) мене (додаток) за руку (додаток), і навічно (обставина) дві вічності (підмет) зіллються (присудок) у одну... (обставина) (Ірина Жиленко, «Осінній ювілей»).

[... ім.], (яка...), [], і []...

Розповідне, заперечно-стверджувальне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучниково-безсполучникове, вид сполучникового зв'язку – підрядний і сурядний; засоби зв'язку: сполучне слово *яка* при підрядному означальному присубстантивно-означальному, інтонація,

сурядний єднальний сполучник *і*; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, у кінці незавершеного речення, а також варіативний знак між підметом і присудком, вираженими відносним займенником та іменником.

1 комп.: односкладне, означено-особове, повне, поширене, неускладнене;

2 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене;

3 комп.: односкладне, означено-особове, повне, поширене, неускладнене;

4 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

16. Якби сказать (головний член односкладного речення, подібний до присудка), що не люблю (головний член односкладного речення, подібний до присудка), Що я (підмет) Україну (додаток) забуваю (присудок) Або лукавих (означення) проклинаю (присудок) За те (додаток), що (додаток) я (підмет) тепер (обставина) терплю (присудок), Єй-богу, братія, прощаю (головний член односкладного речення, подібний до присудка), І милосердному (додаток) малює (головний член односкладного речення, подібний до присудка), Щоб ви (підмет) лихим чим (обставина) не згадали (присудок) (Тарас Шевченко, «То так і я тепер пишу...»).

(Якби... а.), (що...), (що... з.), (що...), [], і [], (щоб...).

Розповідне, стверджувально-заперечне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучникове, зі сурядністю, послідовною підрядністю, однорідною та неоднорідною супідрядністю; засоби зв'язку: сполучник *якби* при підрядному умови, сполучник *що* при підрядному з'ясувальному, сполучне слово *що* при підрядному означальному займенниково-означальному, сурядний єднальний сполучник *і*, сполучник *щоб* при підрядному мети; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення вставного компонента.

1 комп.: односкладне, інфінітивне, повне, непоширене, неускладнене;

2 комп.: односкладне, означено-особове, повне, поширене, неускладнене;

3 комп.: двоскладне, повне, поширене, ускладнене;

4 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене;

5 комп.: односкладне, означено-особове, повне, поширене, неускладнене;

6 комп.: аналогічне;

7 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

17. Чую (головний член односкладного речення, подібний до присудка), земле, твоє (означення) дихання (додаток), розумію (головний член односкладного речення, подібний до присудка) твій (означення) тихий (означення) сум (додаток), як на тебе

(додаток) холодні (означення) світання (підмет) ронять (присудок) пригорщами (обставина) росу (додаток) (Василь Симоненко, «Чую»).

[], [], (як...).

Розповідне, неокличне, складне, багатокомпонентне, сполучниково-безсполучникове, власне сполучникове, складнопідрядне з підрядним часу (із відтінком умови); розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення звертання.

1 комп.: односкладне, означено-особове, повне, поширене, ускладнене;

2 комп.: односкладне, означено-особове, повне, поширене, неускладнене;

3 комп.: двоскладне, повне, поширене, неускладнене;

18. Забрівши у хащі (відокремлена обставина), закутаний у вітер (відокремлене означення), Накритий небом і обмотаний піснями (відокремлені однорідні означення), Лежу (головний член односкладного речення, подібний до присудка), мов мудрий (означення) ліс (підмет) під (частина означення) папороті (означення) квітом (означення), І стигну (головний член односкладного речення, подібний до присудка), і холоду (головний член односкладного речення, подібний до присудка), й твердну (головний член односкладного речення, подібний до присудка) в (частина обставини) білий (означення) камінь (обставина) (Б.-І. Антонич, «Пісня про незнищенність матері»).

[, (мов...),].

Розповідне, неокличне, складне, елементарне, сполучникове, власне сполучникове, складнопідрядне, із підрядним (способу дії).

Розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення, на позначення відокремлених та однорідних членів речення.

1 комп.: односкладне, означено-особове, повне, поширене, ускладнене.

2 комп.: двоскладне, неповне, контекстуальне, поширене, неускладнене.

19. Вертаюся (головний член односкладного речення, подібний до присудка) в село (обставина) із журавлями (додаток); Криниця (підмет) плече (присудок) у долоні (додаток) срібні (означення); Барвінкові (означення) блакитні (означення) очі (підмет) мамі (означення) До неба (частина присудка) великоднього (означення) подібні (частина присудка) (Надія Степула, «Заплутались часи»).

[], [], [].

Розповідне, стверджувальне, неокличне, складне, багатокомпонентне, безсполучникове; засіб зв'язку – інтонація; розділові знаки виставлені згідно з правописом на межі компонентів складного речення.

1 комп.: односкладне, означено-особове, повне, поширене, неускладнене;